

IZTEGIRAKO GAIAK (1)

A. KANDIDO IZAGIRRE-K, O. F. M.

Bada toki-izenetan zabaldu xamarra dagoen atzizki bat Oñatiñ: *-tzaa* atzizkia. Nik dakidala, agiri zarretan eta bestelako idatzietan ere, erderazkoetan *-za*-kiñ eta euskerazkoetan *-tza*-kiñ idatzi izan dira Oñatiko toki-izenak; baiña erriak luzeago egiten du atzizki au bere izketan.

Auzo ontan bertan dauzkagu: *Gesáltzaa* (baserria), *Béillo-tzaa* (baserria), *Kutúlutzaa* (azkenengo baserria jaso zan lekua), *Lizártzaako txabolak* “las chozas de Fresneda” (Aloña-mendian), *Askártzaako kurtzia* “la cruz de Arcedo” (Arantzazuko sarreran), *Arénarrítzaako aizkaxkarra* “la peñita de...” (Itturgorritik Urbi-aldera) eta *Erlaitz* edo *Erlaitzaa* (bietara deitzen da Aizkorritik arutzagoko menditxo bat).

Mugaz Araba-aldeetik: *Urkitzaa* “Abedular” (Zurkuztik Burdinkutz-aldera), *A(r)itzurrintzaa* (Burdinkuztik Gaboñu-aldera, pagadi bat) eta *Oóldítzaa* (Burdinkuztik Urkitzaa-bitartean). Ur-bian: *Laskáolatzaa*, oñatiarrak deitzen diotenez. Arantzazutik kanpora Oñatiñ: *Urrábiatzaako miñaak* “las minas —oraiñagoko izenez— de Katabera”, *Mu(g)ártzaa* (baserria), *Askónitzaa* (baserria), *Andolatzaa* ta *Zulátzaa* (baserriak, Udanako aldapan), *Martzaako gaztañaduixa* ta *Lapatzaa* (Urrusulako auzoan) ta *Liñatzaa* (Araozko Santa Cruz ermita-ondoan). Izen auek danak *-tzaa* luzeakin esaten dituzte Oñatiñ. Eta erritik kanpora Aretxahaletako auzo bat: Arenaza erderaz, baiña *Arientzaa* esaten dute euskeraz an bertako auzotarrak ere.

Atzizki onek eztut uste toki-izen berriak sortzen dituenik, baiña oraindik ere erabiltzen da Oñatiñ ontara: *Or dao urki-*

---

(1) *Aiskuamente* azaltzen da 1956-ko I-Euskera-ren 18 orrialdean; baiña *aixkamente*, *aixkumente* “por lo regular, comúnmente” da izan, eta Oñatiko auzo askotan eta Aretxahaletako Koruetan entzun izan dut. Emerezigarren orrialdean agertzen dan *ikootza* ixildu edo kendu egingo nuke. Eta orrialde bereko *kantxo* “gancho” Oñatiñ ez, baiña Aretxahaletan entzuna dut.

tzaia! “¡qué cantidad de abedules hay ahí!”; *an dao bedártzaia!* “¡qué cantidad de hierba hay allí!”. Antza danez, aspalditik bi-zi dira alkarrekin *-tzaa* ta *-dui* atzizkiak Oñatiñ, baiña eztira esanai berdiñekoak. Gauza baten askotasuna edo ugaritasuna adierazten du *-tzaa* onek, ikusten danez. Bestelakoetan *urkiduixa* esaten dute “el abedular”, *askárduixa* “el arcedo”, *lizárduixa* “la fresneda”, etabar. *Bedarra aurten askúa* (2) *daó* “este año hay muchísima hierba” esaten dan modura, *askóizaaik eztaó* “no hay exceso” ere esaten da.

Itz oriezaz gaiñera, atzizki onekin esan oi dira Oñatiñ: *bi-zítzaia* “la vivienda”, *bizítzaa* (3) *bi*; ta *lokátzaia* “el barro”, *lo-hatzaa gutxi*. *Lokotzaa gutxi*, *lokatzaa gutxi* (Aretxabaletako Arientzan eta Galartzan).

Itz auek oraindik luzeago egiten dira Leintz-aldean: *lokátzarié* (5 s.), *lokótzarié* (5 s.) “el barro” ta *lokatzara gutxi*, *lokótzara gutxi* (Eskoriatzako Bolibarren eta Mazmelan). *Lokótzarié* “el barro” ta *bizítzarié* “la vivienda”, *bizítzara bi* (Aramayoko Etxaguenen).

Era geiagotara ere erabiltzen da Oñatiñ atzizki au: *maixutzaia* “el oficio de maestro”; *fraidétzaia ezta izango samurra* “la vida de fraile no será fácil”; *bidégintzaa danak itxitta* “dejando todos los trabajos de hacer el camino”; *joskintzaa gutxi ein dot nik* “poco he cosido yo”; *orrek daabill dirúgintzaia!* “¡cuánto dinero está haciendo ése!”.

Atzizki onen laguna da ta onekin batera dabil aditz-izenai ezartzen zaien *-tzeé* atzizkia ere: *landu* “labrar”, *lantzéén* “labrando”, *lantzéeko* “para labrar”, *lantzéera* “a labrar”, *lantzéiarren* “con el fin de labrar”, *lantzéiagaiti* “por labrar”, *lantzéia* “el labrar”. Bi silabako aditzak bakarrik erabiltzen dira atzizki onekin. Oraindañokoan ikusi ditudanak: *artu* “tomar”, *austu* “pulverizar”, *batu* “recoger”, *bistu* “resucitar(se)”, *busti* “mojar(se)”, *eldu* “madurar”, *galdu* “perder(se)”, *ill*, “morir, matar”, *kendu* “quitar”, *lastu* “ponerlo áspero”, *laundu* “allanar”. *leundu*, “suavizar”, *mindu* “1) entumecer(se las manos); 2) picarse (la leche, el vino, etc.)”, *moztu* “acortar, pelar”, *neurtu*

(2) *Urte askúan eon da* “ha estado en muchos años seguidos” ta *urte askotan eon da* “ha estado en muchos años” (Oñatiñ).

(3) Itz onek badu Oñatiñ beste esanai bat ere: *Itxeko bizítzaia aldáke-tia kostáko xate* “les costará trasladar el ajuar”; or *bizítzaia doia* “ahí va el ajuar”; *bizítzaa dana* “todo el ajuar”. *Bizítzaa bi* “dos viviendas” (Aretxabaletako Galartzan).

“medir”, *oittu* “acostumbrarse”, *postu* “alegrar(se)”, *pustu* “inflarse”, *sartu* “entrar, introducir”, *sistu* “estercolar”, *soilddu* “podar” *sortu*, *soortu* “nacer, entumecerse (de frío), calmarse (el dolor de muelas)”, *urtu* “derretir”, *ustu* “vaciar” (*ustzéen*, *ustéen*, *usketan*) eta *zertu*.

Oñatitik kanpora Zegaman, Idiazabalen eta Seguran ere entzuten da *-tze* luze au: *artzéeko daré* “están por tomar”, *bitzéeko* “para recoger”, *eltzéeko* “para madurar”, *saltzéen*, *sal-tzéekó* eta abar (Zegaman); *sartzéen*, *sartzéeko*, *galtzéeko darée* “están para perderse” (Seguran). Baiña gero *sartzéa* esaten dute erri auetan “el entrar”, *galtzéa* “el perder”, *-ee* luze ori pixka bat laburtuaz ondorengo *-a*-ren aurrean; *kalea* “la calle” ta *etxea* “la casa” esaten duten legez, *-a*-ren aurreko *-e* ori, Oñatiñ oi dan bezela, *-i*- biurtzeko oiturarik ez tutelako.

Oñatiko mugaz Leintzaldetik ere, Aretxabaletako Koruetan beintzat, entzuten da *-tze* luze au: *batzéen*, *sartzéeko*, *batzéia*, *sartzéia* ta abar *-i*- orrekin entzuten dira.

Aurreko atziki orren ondotik dabil *-tee* atzikia ere. Bi silabako aditz banaka batzutan erabiltzen da Oñatin: *asi* “comenzar”, *astéen* “comenzando”, *astéia* “el comenzar”; *ausi* “romper”, *austéera* “a romper”, *austéia* “el romper” (baita *ausitteko* ere esaten da “para romper” ta *austzéen* “rompiendo”); *itxi* “dejar”, *ixtéen* “dejando”, *ixtéeko* “para dejar”, *ixtéia* “el dejar”.

An da emen bilduak ditudan izen batzuk ezarriko ditut ondoren; batez ere, Azkue jaunaren iztegian agertzen ez tiranak edo an agiri ez tiran modura entzun ditudanak. Beste batzuk, iztegi ortan egonarren, arek izentatzen dituen lekuetatik urruti entzun ditudalako ipintzen ditut.

aaiñe “la muela”; *añ bat* (Imozko Etxalekun).

afúe “lo fofó”; *arbixe afotu* “ponerse fofó el tubérculo del nabo al subir la flor” (Aretxabaletako Koruetan eta Eskoriatzako Mazpelan); *arbixa atzotu* “idem” (Oñatin); *arbixe anbotu* “idem” (Aretxabaletako Koruetan eta Eskoriatzako Mendiolan); *arbie pardotu* “idem” (Legazpiñ).

äiltzurré “la azada” (Berueten).

aixarra da “es huidizo, vivo”. Iñola eskuratu ezin ditekén mendi-bei igeslari bategatik edo otsik txikienakin esnaatzen dan lagun bategatik esan oi da Oñatiñ.

aiztereet “un robledal”; *bi aizteri* (Larraungo Odoitzen).

- akain* “caparra de oveja”, (Goizuetan eta Erasunen); *akapar bat* “caparra pequena” (Erasunen).
- albainka dao* “está jadeante” (Urretxun).
- albaiz gatera itaut mezara* “a poder ser procuro ir a misa (Baztango Arrayozen).
- aldaize* “viento noroeste (?)”. Irimo-mendiaren egaletik zearka eta pixka bat jaxiaz sartzen da (Urretxun).
- aldaparo* “presa de molino” (Legazpiñ).
- amandree* “la abuela” (Odoitzen).
- amatarrak eztira* “no se parecen (los hijos) a la madre” (Bergarako Uberan).
- anaie gutxi, anai gutxi* “pocos hermanos” (Zegaman).
- anbo* “1) zángano (abeja); 2) espiga de trigo enferma que queda blanquecina y sin formar el grano” (Oñatiñ).
- amukoa* “el material más fino del lino para hilar”; *mullo* “material menos fino” (Legazpiñ).
- añarra* “el brezo”; *añar batzuk* (Etxalekun).
- araixa, areixa, aarixa* “el carnero” (Oñatiñ); *araixe* “idem” (Eskoriatzako Mendiolan). *Araitu da* “(la oveja) ha sido cubierta por el carnero” (Eskoriatzako Mendiolan eta Oñatiñ); *iru arei* (Mariñen).
- arbazta gutxi* “residuo de lino para el fuego” (Urretxun eta Legazpiñ).
- árdantzi* “la viña” (Berueten).
- árdoá* “el vino” (Etxalekun).
- ardazle* “hilandera” (Legazpiñ eta Urretxun).
- arie eio* “hilar” (Etxalekun).
- arkáste* “oveja que ha cumplido un año y va en el segundo” (Oñatiñ); *arkaste* “idem” (Urretxun).
- arkuxune* “el estornudo”; *arkuxun bat* (Zegaman); *arkuxiñe* “idem” (Mutillon).
- armala* “la peña” (Erasunen).
- arpianto* “oveja que va de un año a dos” (Eskoriatzan eta Aretxabaletan).
- arraia* “el endurecimiento de la ubre y el de los pechos”; *arrai gutxi* (Goizuetan).
- arraize* “viento suroeste” (Zein aize da au? —neronek zegamar bati)— Aizkórriin ganbárea ipinten doón orí. Eta erdé-

raz esango diot nola don izena orrek: suroeste. Suroeste da guk arraizea esaten diouna eta beste bat berriz aldáizea esaten diouna. noroeste. Zeamako bi aizeik txarranak oriik ti-e. Arraizea da txarrana. Arraizea indarrrik aundiana izaten doona. Eta arraizea da, esan leike, ba Zeamakoa bakarrik dala, zeatik Zeamati fuera oso indar gutxi izaten do aize-klase orrek. Aizkorriñ ondoon beintz ezta izaten. Aizkorriñ formatzen da; Aizkorriñ azpiñ formatzen da ori. Aizkorriñ góien ezta izaten, zeati aize ori daonen, beti lañoa eoten da Aizkorriin goien, puntaan, eta Aizkorriin beeti formatzen da eta Zeamako mugatik Seguraa ezta pasatzen, ezto indarrrik izaten, ezto izaten indarrrik. Geldi-geldi eoten da lañoa. Eta aurrez ezautzen de-u noiz datorrén, zeatik laño-muralla bat bezelaxe lañoa jartzen do Aizkorriko puntati beerexeoráño eta ura jarriezke Zeaman aize orrek indarr izaten do. Suroeste erdéráz esaten zaio, baño Zeaman ezautzen da arráizeekiñ (*).

arrubi “salamandra” (Urretxun eta Legazpiñ).

artapo “garrapata de oveja” (Aizarotzen, Berueten eta Etxalekun). Erri auetan *akaiñe* ere esaten dute baiña ez omen da berdiña. *Akaiñe* “la caparra de campo, pequeña como la cabeza de un alfiler, que se pega al recoger helecho, etc. y penetra en la piel” (Etxalekun).

artoméa “el pan de maíz sin levadura” (Zegaman).

artzaari “zarandadora” (Oñatiñ); *artzari onenak* “las mejores zarandadoras” (Urretxun).

asenai “comezón, gana de rascarse” (Etxalekun eta Odoitzen).

astelená, asteartee, asteazkená, osteuné, ostialá (ostielá), launbetá, i-andeé (Odoitzen).

atesara bat “cancilla que se abre y cierra girando” (Urretxun); *parrale bat* “idem” (Etxalekun).

átijé “el estornudo” (Berueten); *atrije* “estornudo” (Berueten eta Larraungo Etxarriñ); *atrije* “el estornudo”, *bi atrijs* (Etxalekun).

au da olloon eteiña “éste es el producto de las gallinas” (Urretxun).

aurtengo layatak, garotak, egurretak ein dittuu “hemos hecho los trabajos de layar, acarrear los helechos, la leña, etc.” (Urretxun).

- áusiñé* “la hortiga” (Aizarotzen, Berueten eta Etxalekun); *osiña* “la hortiga”, *osin bat* (Goizuetan).
- axari-kiderra* “el murciélago” (Etxalekun).
- azaldu* “aparecer, presentar(se)” (Urretxun).
- azkure gutxi* “poca comezón, rasquera” (Urretxun eta Legazpiñ); *azkura gutxi* “idem” (Goizuetan).
- barkatzen al die* “espero que les perdonará, motivos tiene” (Urretxun).
- batu* “recoger, reunirse” (Oñatiñ eta Urretxun); “ordeñar” (Eskoriatzako Mazpelan eta Aretxabaletako Koruetan).
- beantzai-arto* “pan de maíz con levadura” (Zegaman).
- beinar: ekarri beinar* “traígalo de paso” (Ezkurran).
- bekets* “glotón”; *bekeskeri* “glotonería (Aranon eta Goizuetan).
- bere gise muitzen da* “se mueve por sí” (Etxalekun).
- bestengusu* “primo segundo” (Zegaman, Urretxun eta Legazpiñ).
- bildotsa* “el cordero”; *artantzua* “la oveja de un año”; *arlentxa* “la oveja de dos a tres años”, *bi arlentx*; *betutsa* “la oveja de tres años a cuatro”, *iru betuts*; *ardia* “la oveja de cuatro años en adelante” (Goizuetan).
- billótza* “el cordero desde que nace hasta que comienzan a nacer los del año siguiente” (Oñatiñ eta Aretxabaletan); *bildotxa* “el cordero desde que comienza a pacer hasta cumplir el año” (Urretxun).
- birki* “mellizo” (Oñatiñ eta Eskoriatzako Mendiolan eta Mariñen); *biki* “idem” (Etxarriñ).
- bittu* “recoger” (Zegaman eta Urretxun).
- borkolize* “la coliflor”, *borkoliz bi* (Eskoritzako Bolibarren); *morkolize* “idem” (Aretxabaletako Koruetan).
- borratxa* “el alfiler”; *orratza* “la aguja” (Etxalekun).
- bultzaka* “a empujones”; *atei bultzia ipiñi* “poner apoyada del suelo a la puerta una tranca para impedir que se la pueda abrir empujando de fuera” (Urretxun).
- burtxinge-berua* “el calor que despiden el sol entre nube y nube” (Arrayozen).
- burute* “rodete” (Etxalekun).
- buuxik* “las tijeras”; *buuxi ttikik* “las tijeras pequeñas” (Etxarriñ eta Etxalekun).
- ebaitaldi bat* “un corte de hierba” (Urretxun).

- egatz* “alero” (Erasunen).
- egun biz bat aldatzen da* “se muda una vez cada dos días” (Urretxun).
- eiera* “a la pocilga” (Etxalekun).
- eizturi* “cazador” (Etxarriñ, Odoitzen eta Etxalekun); *bi eizturi*, *bi eizture* “idem” (Berueten).
- eldu da* “viene” (Etxalekun eta Larraungo Aldatzen).
- emendau* “apagar(se)” (Urretxun).
- eperbizarra* “la cola de caballo (planta)”, *eperbizar batzuk* (Eskoriatzan).
- epurue* “el enebro”, *bi epuru* (Etxalekun).
- eraingusu* “primo tercero” (Zegaman).
- erbie arrotu* “levantar la liebre” (Arrayozen).
- erbindura batzuk* “unas comadreja” (Legazpiñ eta Urretxun); *bi erbiñude* “idem” (Goizuetan).
- érgitxé* “la ternera que va de un año a tres” (Etxalekun, Odoitzen eta Berueten); *bi ergitx*, *ergix batzuk* (Etxalekun eta Odoitzen); *bi ergitxe* (Berueten).
- erlaiño* “niebla de hondonada”; *mendi-laiño* “niebla de los altos” (Oñatiñ).
- erolek* “los conductores del féretro, los anderos de las procesiones, etc.”; *sei erole* (Legazpiñ).
- errepeie* “la ubre” (Eskoriatzako Mendiolan eta Mariñen); *errapeia* “idem”, *errapee dana* (Oñatiñ).
- erro xextorra* “la teta demasiado pequeña” (Eskoriatzako Mendiolan).
- erron* “poner huevos (la gallina)” (Etxalekun).
- erroppia mastrakau ondo* “estrujar bien la ropa mientras se la está lavando”; *mastrikau* “masticar” (Urretxun).
- értua* (3 s.) “las dos barras de hierro o madera que se fijan a ambos lados del interior de la campana de la chimenea para poner a secar los objetos”; *ertu dana* (Oñatiko Arantzazun eta Araotzen).
- esene* “leche” (Etxalekun).
- esku-erakutsi bat eitteko* “para ofrecer algo” (Urretxun).
- estoña* “el seto vivo”; *estoiñ zaarra* “el seto viejo” (Urretxun).
- etorri beera, jaátx!* “bajad abajo”. Beiai esaten zaie soroan ari direnean (Urretxun).

- cunzalea* “el tejedor” (Etxalekun).
- curi-kixixa, edur-kixixa diardu* “está lloviznando, nevando un poquito” (Bergarako Aingeruzarren).
- curi-xipitxak, edur-txipix batzuk* “las primeras gotitas de agua o nieve que apenas se notan (Urretxun).
- eziñ emango dizut* “tendré que abstenerme de dárselo a usted” (Urretxun).
- ezkalu* “bermejuela” (Urretxun eta Legazpiñ).
- ezkau, ezkotu* “humedecerse ligeramente” (Urretxun).
- ezkuria* “la humedad”, *ezkura gutxi* (Urretxun).
- ezta liperrik ere* “ni pizca” (Urretxun); *liperripez* “idem” (Oñatiñ).
- eztandau* “reventarse (los tomates con la lluvia)” (Urretxun).
- galdurro* “punta de maíz con flor” (Arrayozen).
- garnatxa* “lo ácido, lo agrio” (Etxalekun).
- gaubele bat* “un pájaro, al parecer de paso, de color oscuro y con pintas, del tamaño de una tórtola” (Aranon eta Goizuetan).
- gaxarií* “el cuajo” (Aldatzen).
- gaztaiñeri* “castañar” (Odoitzen).
- gerazi* “cereza” (Etxalekun).
- giltza bat* “1) una llave; 2) un clavo” (Urretxun); *kiltze bat, giltze bat* “1) una llave; 2) una compuerta del canal del molino para vaciarlo”; *iltze bat* “un clavo” (Legazpiñ).
- gizaki bet* “un varón” (Etxalekun).
- goañ* (s. 1) “ahora” (Aranon).
- goosti* “acebo” (Odoitzen); *koosti* “idem” (Etxalekun).
- gorri pollite* “lo muy bonito” (Arrayozen).
- grigrillodune* “la (oveja) que tiene bolitas carnosas pendientes del cuello” (Eskoriatzako Mendiolan); *bi girgill* “dos de las dichas bolitas” (Urretxun); *girgillo bi* “idem” (Oñatiñ).
- iastorra* “el helecho”; *iastor gutxi* (Etxalekun).
- igeskarixe* “la (oveja) que no se deja ordeñar” *huidiza* (Mendiolan).
- igurdi eiñ* “frotar”, *igurdiketan* “frotando” (Mendiolan).
- iiñak* “los juncos” (Goizuetan).

ibeltza, *otsaillé* (3 s.), *martxoá* (3 s.), *apriillé*, *maiatzá*, *garagarillé*, *uztaá*, *agoztué* (4 s.), *urrié* (3 s.), *lastaillé* (3 s.), *azaroá* (4 s.), *abendué* (4 s.) (Etxalekun).

illargié (4 s.) “la luna” (Etxalekun).

iltzar “larva de mosca (en la carne, etc.)” (Urretxun).

ipurtatxa “el turón”, *bi ipurtatx* (Etxalekun); *ipúrtatza*, *ipúrto-tza*, *pítotxa* “ídem”; *amar ipurtatz*, *ipurtotz*, *pitotx* (Oñatiñ).

iratzea “el helecho”, *iratze bat*; *iralekua* “el helechal” (Goi-zuetan).

irrintza bat “un relincho”; *irrintzaka daó* “está chirriando (el carro, la puerta, etc.)” (Oñatiñ).

iruraie “el guarda de campos y montes”, *bi irurái* (3 s., Etxalekun); *irugaié* “ídem” (Odoitzen).

iruetan oitabi “sesenta y dos” (Etxalekun eta Odoitzen).

isterro “helecho” (Lizarraga-ergoienen).

ittóia “la cuadra” (Arantzazun); *ittúa bat* (Oñatiko Urrusulan eta Eskoriatzako Mazpelan eta Zarimutzen); *ittue bat* (Eskoriatzako Mariñen, Aretxabaletako Koruetan eta Oñatiko Araotzen).

itukiñ “gotera que cae al interior del edificio”; *itusur* “gotera que cae al exterior del edificio” (Zegaman). *Ittosíñ*, *ittusaiñ* “gotera” (Aramayoko Etxaguenen); *ittofiñ*, *ittufiñ* “ídem” (Eskoriatzako Bolibarren eta Mazpelan, eta Aretxabaletako Koruetan eta Galartzan); *ittojiñ*, *ittujiñ* (Aretxabaletako Bedoñan, Mondraguen eta Oñatiko Araotzen).

ittulariya Soroko lanean beien aurrean dabillena adierazteko bakarrik erabiltzen da itz au Urretxun. Ume bat izan oi da geienetan. Ta *ittulan eiñ*, *ittulan ibilli* “andar ante las vacas”. Gaiñerako guztietan *itzaiya* esaten da Urretxun.

ittuzura “gotera que cae al exterior del edificio”; *ittute* “gotera que cae al interior del edificio” (Bidaniñ). *Itukiñ* “gotera al interior del ed.”, *txintxin* “gotera al exterior” (Urretxun).

itzali “apagar(se)” (Legazpiñ eta Urretxun).

izaia “la sanguijuela”, *bi izai* (Erasunen); *izaiñé* “ídem” (Odoitzen).

- izuzkixe* “el escobón de brezo para barrer la era” (Oñatiñ); *lasta-izuzkiya* “el haz de paja encendida que se llevaba para alumbarse al caminar de noche” (Urretxun); *isuskie* “el escobón de brusco para limpiar el horno, la chimenea, las telarañas, etc.” (Legazpiñ).
- jakaize* “viento sureste (?)” (Zegaman).
- jaztaille* “amortajadora” (Legazpiñ eta Urretxun).
- jendeen aoberua* “la exageración” (Urretxun).
- kalimurritz* “persona que tiene la cabeza pelada” (Arrayozen).
- kapaindei* “casa donde se venden mantas y otros objetos de lana” (Urretxun).
- karkabetan* “en el pasillo que queda entre las tapias de las huertas y la cara exterior de las casas de la Villa”; *karkabetati* “desde dicho pasillo” (Urretxun).
- kizkali* “abrasar” (Aizarotzen).
- kokaillia* “la papada que se les forma a las ovejas por la enfermedad “distomatosis hepática” (vet.); *kokailla gutxi*, *kokaillaatu* (Mariñen); *okailla gutxi* “ídem” (Oñatiñ eta Urretxun).
- koostui* “acebo” (Oñatiko Arantzazun eta Araotzen); *koostei* “ídem” (Koruetan, Mendiolan eta Arantzazun); *koosta-duixa* “el acebal” (Arantzazun).
- kottegie* “el nido de gallina con huevos”; *kottegie eñ* “guardar en un lugar manzanas, nueces, etc.” (Seguran). *Kottegiya* “el lugar donde la gallina tiene guardados sus huevos, o donde una persona guarda sus golosinas, dinero, etc.” (Urretxun).
- kúrpillé* “la rueda” (Berueten).
- kulumiño* “avispa” (Mutrikun).
- lapaitz* “lengua de vaca (Rhamix crispus)” (Aranon eta Goizuetan).
- lardaskeri* “embrollo” (Urretxun).
- lardastu* “embrollar, desordenar” (Urretxun).
- lardatsa* “la persona que no tiene orden en sus cosas y las hace mal”; *egualdi lardatsa* “cuando ni llueve como para aprovechar ni hace bueno para trabajar” (Urretxun).
- larra* “la zarza” (Etxalekun).
- larra-atxurre(r)a* “a artigar” (Oñatiñ); *laaki-atxurre(r)a* “ídem” (Urretxun); *larra-atxurria* “el artigar” (Oñatiñ).

- laruskie* “lo amarillento” (Aretxabaletako Bedoñan).
- lausaro bat* “un remolino de nieve” (Aranon); “nieve acumulada por el viento” (Goizuetan).
- lintzira* “el lugar pantanoso”, *lintzira bat* (Goizuetan).
- listorra* “el helecho”, *listor bat* (Yabarren).
- lokametxa* “el sueño muy breve y ligero”; *lokamex bat eiñ* (Urretxun).
- lorrafari* “cena que acostumbra a dar el Párroco a los que le han llevado leña, estiércol, etc.” (Aramayon eta Eskoriatzan).
- lorraga bat* “una vara gruesa y larga de unos tres metros que improvisan los carboneros en el monte para empujar con ella los troncos mayores hacia la carbonera” (Arantzazun eta Araotzen).
- maize jalki* “desgranar el maíz” (Etxalekun).
- mantz* “jugo” (Arrayozen).
- marrakuku* “torta con un pedazo de queso dentro” (Arrayozen).
- marubi* “fresa” (Etxalekun); *mailluki* “fresa silvestre”, *marrubi* “fresa de huerta” (Urretxun).
- masteri* “viña” (Odoitzen).
- mataza bat* “una madeja” (Etxalekun); *matasa bat* “idem” (Urretxun).
- matxutxe* “la mora”, *bi matxutx* (Etxalekun); *bi matuste* “idem” (Aldatzen).
- miatxoa* “la ternera” (Erasunen).
- minkatxa* “lo amargo” (Etxalekun).
- mixea* “el material más fino que se saca del lino para hilar”, *mixe gutxi* (Etxalekun).
- musagea*, *musarea* “el cierre que se forma con cuatro maderitas que se meten entre el eje y el orificio de la rueda inferior del molino para que no escape abajo el grano”; *bi musaga* (Legazpiñ).
- na(g)aski* “pan hecho sin apartar todo el salvado” (Urretxun).
- nik ein dittut iñolak* “he hecho todos los posibles” (Urretxun).
- obi* “pan” (Etxalekun).
- oildu zittun* “ya los arregló (les riñó)” (Etxalekun).
- ollatasie* “el conjunto de los palos donde duermen las gallinas”; *bi ollatasi* (Etxalekun).

- ollojantzalea* “el que come gallinas” (Etxalekun).
ondu “madurar” (Etxalekun)
oñes “a pie”. Itz ontan bezela beste askotan ere, -s egiten da non-bait Etxalekun, azkenengo -z-ren ordez.
opatu “encontrar, hallar” (Etxalekun).
oreztak “las pecas” (Etxalekun).
orrek ematen dio su txarra “eso le encoleriza” (Urretxun).
ostal-euriya “la lluvia de gotas gruesas con sol” (Urretxun).
ostondua “1) lo alto del cielo donde están las estrellas; 2) la parte del cielo más cercana al horizonte (?)”; *ostondo dana* (Arantzazun).
otasa “el pan que se hace sin apartar del todo el salvado”; *otas bat* (Zegaman).
ots ortan daukaü “eso dicen, en esa creencia lo tenemos” (Urretxun).
otunea “la tolva”, *bi otume* (Legazpiñ).
ozkittu, ortzetakua eiñ “producir dentera” (Urretxun).
ózpiñé “el vinagre” (Etxalekun).
pezkiñe “el que hace calderos” (Aizarotzen).
pillara “hilo doble de lino para coser” (Legazpiñ).
pirtxillak “las personas poco serias” (Arrayozen).
pixkoat “un poco” (Etxalekun).
pixtu bet “un silbido” (Etxalekun).
porratxa “el alfiler”, *porrax bat*; *orratza* “la aguja”, *orraz bat* (Etxarriñ).
pototxa “el turón”, *bi pototx* (Erasunen eta Goizuetan).
potolo “rechoncho”; *pottolo* “rechonchito” (Urretxun).
pujeta bat “una colada”; *pujetatu* “lavar en colada” (Aretxabal-letan).
saarori “erizo” (Etxalekun).
sagarrondo “manzano” (Etxalekun).
sagarteri “manzanar” (Odoitzen).
saillada bat “saill bat” (Urretxun biak esaten dira).
saprai “desván” (Zegaman).
saré “la red” (Aldatzen); *bi sare* “ídem” (Etxalekun, Erasunen, Aldatzen eta Goizuetan).

- sarri joainaiz* “iré luego, inmediatamente”; *agudo* “velozmente, en poco tiempo” (Etxalekun).
- sataga bat* “1) loriga; 2) vara un poco más delgada que la anterior para ayudarse a rellenar la carbonera, etc.” (Aran-tzazun).
- sataiña* “el ratón de campo, algo mayor que el ratón ordinario, que hace agujeros como el topo y daña las huertas comiendo raíces de plantas” (Goizuetan eta Erasunen);
- sátaiñé* “el mismo” (Etxalekun).
- satool* “trampa de madera para coger ratones” (Idiazabalen).
- segalia* “el pesebre con barrera para echar la hierba a las ovejas” (Sunbillan); *saale bat* “idem” (Etxalekun); *bi sare* “idem” (Aldatzen eta Goizuetan); *seale bat* “idem” (Erasunen); *artxara bat* “idem” (Legazpiñ, Urretxun eta Oñatiñ); *sara bat* “idem” (Oñatiñ); *artxera bat* “idem” (Mendiolan); *eskillara bat* “idem” (Mariñen).
- siatsa* “el lugar pantanoso” (Lazkaon). *Iztingea* ere esaten dute erri ontan adiera berdiñez.
- sistorra* “la avispa”, *bi sistor* (Legazpiñ).
- soolki* “rodete” (Bidaniñ).
- sorgiñ-afarie* “la cena que se hacía a media noche al terminar los trabajos del lino” (Etxalekun).
- sorgin-killarra bat* “un brusco (planta)” (Aretxabaletan).
- susie* “lo feo” (Arrayozen).
- trenak egoia jotzen do* “el tren anuncia (que corre) el sur” (Urretxun).
- tirritirritte* “el chorcín, Troglodytes troglodytes (txori au ezta “reyezuelo)”); *bi tirritirritt* (Etxalekun); *epetx* “idem” (Erasunen); *txepetx* “idem” (Oñatiñ, Urretxun, Seguran, Eskoriatzan eta Goizuetan).
- trukutze* “la áspero y burdo” (Legazpiñ).
- txalburii* “el renacuajo”, *bi txalburi* (Etxarriñ); *txalburie* “idem”, *bi txalburi* (Etxalekun).
- txatola* “la trampa casera de tabla o losa para coger ratones”, *txatol bat* (Erasunen).
- txerteie* “la pocilga”, *bi txertei* (Etxalekun).
- txikarra* “el bolo pequeño que se pone entre las dos hileras de los bolos mayores” (Araotzen).

- txingea* “el aro al que se ata la cadena, con su cuña que se clava en los troncos que se han de arrastrar”, *bi txinga* (Legazpiñ); *txinga* “la red para pescar truchas”, *bi txinga* (Goizuetan).
- txingillatu* “hacer cosquillas” (Ataunen).
- txingurri bat* “una hormiga” (Goizuetan).
- txintxáune* “el columpio” (Bolibarren eta Zarimutzen); *txintx-unke ibilli* “columpiarse” (Zarimutzen).
- txipek* “las bermejuelas”, *bi txipe* (Aldatzen)
- txirbill* “viruta” (Alkitzan eta Legazpiñ).
- txirrinkea* “el aro” (Legazpiñ).
- txitxe* “el pollito”, *bi txitxe* (Etxalekun).
- txopiñe* “el hipo”, *iru txopiñ* (Berueten eta Etxarriñ); *txupiñe* “ídem”, *txupin bet* (Etxalekun).
- udoa* “la marta”, *bi udo* (Erasunen); “1) la marta; 2) la garduña” (Goizuetan).
- uixkintze* “el lugar pantanoso” (Berrobiñ).
- uleje* “pelaje” (Mendiolan); *ulaje* “ídem” (Oñatiñ).
- ule krijue*, *krisue* “la lana rizada” (Mendiolan); *ule krispue* “ídem” (Mariñen).
- ulentzu* “lanudo” (Mendiolan); *ulantzu* “ídem” (Oñatiñ).
- urdare bat* “una pera” (Lazkaon eta Berrobiñ).
- urtxakurra* “la nutria” (Aranon).
- urtzu* “acuoso” (Etxalekun).
- usakiñ* “pez del tamaño de una trucha que se cría en el río Deva”. Erderaz “capitán” esaten omen zaio (Bergarako Osintxon).
- uztau*, *uztau-bedar* “lengua de vaca, *Rhamix crispus* (A. J. A. Mendizabal-ek)” (Oñatiñ, Urretxun, Legazpiñ eta Getariñ).
- xixtro* “cordero que nace sin testículos aparentes” (Mendiolan eta Mariñen); *xixtor* “ídem” (Oñatiñ eta Urretxun).
- zakardi* “lugar poblado de malezas” (Urretxun).
- zartakorra* “la (madera) que se rompe fácilmente” (Urretxun).
- zartarie* “la sartén”, *bi zartari* (Etxalekun).
- zela?* “¿cómo?” (Urretxun).
- zekordiña* “lo que está mal cocido o medio cocido” (Goizuetan eta Aranon).

- ziatzak* (*zietzak*) “los tendones”; *iru ziatz* (Arantzazun).
zie “cierto arbusto de madera muy dura”; *zie beltza* (otra clase del mismo arbusto); *zierie* “el lugar poblado de dicho arbusto” (Lizartzan).
ziraiñe “el lución”; *zirain bét* (Etxalekun).
zizare “lombriz” (Erasunen eta Aldatzen).
zopiziñe (?) “el hipo” (Zeraiñen).
zudur “nariz” (Seguran eta Urretxun); *sutur* “ídem” (Bidaniñ eta Matxinbentan); *sugar* “ídem” (Orion).
zurtona “el tallo de una hierba o planta”; *zurton bat* (Goizuetan).
zuztarra “la raíz”, *zuztar bat* (Urretxun eta Seguran).

Arantzazun, 1963-ko Abenduaren 16-an.